

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γρ. Θ. ΣΤΑΘΗΣ 3 ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

Α'. ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Γρ. Θ. ΣΤΑΘΗΣ	11	ΘΑΥΜΑΣΤΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ <i>ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ</i>
ΘΩΜΑΣ Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ	55	Ο Β' ΗΧΟΣ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ
ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ	87	MUSICAL FREEDOM AND ECCLESIASTICAL RULES AT THE ECUMENICAL PATRIARCHATE OF CONSTANTINOPLE DURING THE 18 TH CENTURY
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΣ	131	ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΝΟΡΙΑΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΨΑΛΜΩΔΗΣΕΩΣ ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΦΛΩΡΑ Ν. ΚΡΗΤΙΚΟΥ	147	ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΟΔΑΚΙΝΟΣ· ΜΕΛΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 15 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΤ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ	159	Η ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ. ΝΕΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	187	Ο ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ ΚΥΖΙΚΟΥ ΠΕΤΡΟΣ ΦΙΛΑΝΘΙΔΗΣ (1845 ΠΕΡ. - 1920)
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Χ. ΣΠΥΡΑΚΟΥ	217	ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΙΔΕΑ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: Ο ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ ΣΤΗΝ ΨΑΛΜΩΔΗΣΗ ΤΟΥ ΑΩΜΟΥ «ΕΙΣ ΚΟΙΜΗΘΕΝΤΑΣ ΛΑΙΚΟΥΣ» ΤΟΥ ΦΑΡΔΙΒΟΥΚΗ

Β'. ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ	241	<i>THE STUDY OF MEDIEVAL CHANT</i>
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΑΛΤΕΡΗΣ	253	<i>ESSAYS PRESENTED TO EGON WELLESZ</i>

Γ'. ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ	283	<i>ΛΟΓΟΝ ΑΓΑΘΟΝ</i>
Γρ. Θ. ΣΤΑΘΗΣ	343	<i>ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ - ΤΗΝ ΓΑΡ ΣΗΝ ΜΗΤΡΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟΝ ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ</i>

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

«... Χρέος μου ήταν, ή καλύτερα, πραγματοποίηση ενός παλαιού ονείρου, και ή σύσταση τής Έταιρείας άστικῆς μὴ κερδοσκοπικῆς εὐθύνης “Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα”, γιὰ τὴν ἔκδοση κυρίως τοῦ ὁμωνύμου Περιοδικοῦ. Ἀνατολή, ή στάση νὰ σταυροκοπηθῆς γιὰ τὴν ἀνατολή ἀνατολῶν πού φέγγει πρῶτα σὲ ὅλα ἐτοῦτα τὰ ἀγιασμένα χώματα, καὶ Περιήχημα, οἱ ἦχοι καὶ ὑπέρηχοι τῆς γῆς καὶ τ’ οὐρανοῦ σ’ αὐτὸν τὸν εὐλογημένο τόπο. Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα, ἓνα περιοδικὸ νὰ στεγάζει τὰ ὄνειρα καὶ τοὺς ὄραματισμοὺς τῆς νέας γενιᾶς τῶν μουσικολόγων καὶ ψαλτῶν τῆς ἀφεντιάς σας, δηλαδή, καὶ ποιός τῆ χάρη σας· νὰ χα κι ἐγώ! μουσικολόγοι μου καὶ μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης ...».

Αὐτὴν τὴν ἐξόφληση χρέους κατέγραψα τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, 4 Μαρτίου 2001, τὴν ἡμέρα τὴν ἑνατὴ πού τελείωσα τὴν Ἀὐτοβιογραφία μου «κατ’ αἴτησιν τῶν μαθητῶν μου» [βλ. «...τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον...». Ἐκφραση ἀγάπης στὸ πρόσωπο τοῦ καθηγητοῦ Γρηγορίου Θ. Στάθη. Ἀφιέρωμα στὰ ἐξηντάρχρονα τῆς ἡλικίας καὶ στὰ τριαντάρχρονα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς προσφορᾶς του, Ἀθῆναι 2001, σ. 96]. Ἡ ἀστικὴ μὴ κερδοσκοπικὴ Ἐταιρεία μὲ τὴν ἐπωνυμία «Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα» εἶχε ἤδη συσταθῆ τὴν 8^η Νοεμβρίου 1998, ἐπέτειο μέρα τῶν γενεθλίων μου (8 Νοεμβρίου 1939), τὸ Καταστατικὸ τῆς ὁποίας συνυπέγραψαν δώδεκα «ἐταῖροι», μαθητὲς μου διδάκτορες καὶ ὑποψήφιοι διδάκτορες τοῦ εὐρέος γνωστικοῦ ἀντικειμένου τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ Ψαλτικῆς Τέχνης [βλ. ὁ.π., σσ. 793-801]. Ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα ὀρίζεται στὸ Καταστατικὸ (ἄρθρο 3, § γ1) ὡς τὸ πρῶτο ἀπ’ τὰ προσφωρότερα μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῆς Ἐταιρείας.

Ὅταν πρωτοανακοίνωσα στοὺς δώδεκα, ἀπ’ τοὺς πολλοὺς, μαθητὲς μου, πού συναπαρτίζουν τὴν ἰδρυτικὴ χορεία τῶν ἐταίρων γιὰ τὴ σύσταση τῆς Ἐταιρείας, τὸ ὄνομά της καὶ τὸν ὁμώνυμο τίτλο τοῦ περιοδικοῦ Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα, ὁ Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος σὲ γράμμα του τῆς 3^{ης} Ἰανουαρίου 1997, ξεδίπλωσε τὴ μυστικὴ ἀλλ’ ἐνυπάρχουσα ἔνδον πολυωνυμία καὶ πολυσημαντότητα τῶν δύο ὄρων τοῦ τίτλου, μὲ μιὰν ποιητικὴ ἔξαρση:

Ἀγαπητέ κ. Καθηγητά: Ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι πραγματικὰ ἓνα ποίημα! Δουλεύοντας συνειρμικὰ τίς παραπομπές του τολμῶ νὰ πῶ πῶς ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς θεόδοτης ἔμπνευσης. Εἶθε νὰ γίνει ταυτόσημος ἐνός καλλιτεχνικοῦ καὶ γνωστικοῦ θησαυροῦ καὶ νὰ ταξιδεύσει μὲ «καλὸν γόμον» ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

«Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα»:

Ἀνατολή: ή Ἀνατολή Ἀνατολῶν, ὁ Χριστός, τὸ καθ’ ἡμᾶς ἐνυπόστατον κάλλος, ὁμορφιά ή αἰώνιος, ὧ ή Δόξα καὶ πρὸς ὃν ή Τέχνη.
Ἀνατολή: ὁ χώρος

Ἀνατολή:	ἡ ὥρα, ὁ χρόνος
Ἀνατολή:	ἡ διαχρονική συνέχεια
Ἀνατολή:	τὸ «Α»
Περιήχημα:	τὸ ἤχημα, ἡ σφραγίδα τῆς Μούσας
Περιήχημα:	«περὶ» τὸ ἤχημα, τὸ σύνολο τοῦ ἠχητικῶς φανερουμένου κάλλους
Περιήχημα:	ὁ περιβάλλον ἦχος
τὸ Περιήχημα:	ὁ ἔπαινος, τὸ ἐγκώμιον
τὸ Περιήχημα:	ὁ βυζαντινὸς ὄρος, ἡ ἑλληνὶς λαλιά, τὸ ὀρθόδοξον σχῆμα
τὸ Περιήχημα:	κατὰ τό· «τὸ Ἀνάγνωσμα»
τὸ Περιήχημα:	τὸ σημειολογικὰ σαφές, τὸ πρωτότυπον, συγκεκριμένον, στέρεον, ἰσόροπον καὶ εὐελπι
τὸ Περιήχημα:	ἡ Παναγία.

μοῦ ἄρεσε πολὺ· καὶ ἐπαύξησα, τὴν ἴδια μέρα, κι ἐγώ:

τὸ Περιήχημα:	τὸ καύχημα
τὸ Περιήχημα:	ὁ ἀέναντος παφλασμός τῆς θάλασσας, ὁ ἀσίγητος θροῦς τῶν βουνῶν
τὸ Περιήχημα:	τὸ πληροῦν τὸ μεσοδιάστημα γῆς καὶ οὐρανοῦ
τὸ Περιήχημα:	τὸ βυζαντινὸν «ἠχάδιν», τὸ ἠχητικὸ χάδι
τὸ Περιήχημα:	τὸ κύριο καὶ πλάγιον

Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα: τὸ ποικίλλον καὶ γλυκαῖνον «ὑπὲρ μέλι» τῆ ζωῆ μας.

Καὶ ἤρθε τότε, καὶ κοινοποιήθηκε κατὰ τὴ σεμνὴ τελετὴ τῆς δημόσιας φανέρωσης τῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν τιμητικὴ ἐκδήλωση καὶ τὴν παρουσίαση τοῦ τόμου-ἀφιερώματος τιμῆ πρὸς τὸν διδάσκαλον, τὴν 10^η Δεκεμβρίου 2001 στὴ μεγάλη καὶ λαμπρὴ Αἴθουσα Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ πατριαρχικὴ ἐπιβεβαίωση καὶ εὐλογία:

«Πατρικῶς συγχαίρομεν τὰ μέλη τῆς πρότριτα ἰδρυθείσης ἀστικῆς μὴ κερδοσκοπικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὴν ἐκφραστικὴν καὶ ποιητικωτάτην ἐπωνυμίαν “Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα”, τὰ προγραμματίσαντα ἑκδόσιν τιμητικοῦ τόμου προβάλλοντος καὶ δεόντως τιμῶντος τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ὄντως διακεκριμένου μουσικολόγου καθηγητοῦ Ἑλλογιμωτάτου καὶ Μουσικολογιωτάτου κυρίου Γρηγορίου Στάθη ἐπὶ τῇ ἐξηκοστῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ὑπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀδιαλείπτως δοξαζόμενος καὶ ὑφ’ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἀνυμνούμενος, ὁ διανέμων τὰ χαρίσματα τοῖς πιστεύουσιν Αὐτῷ καὶ τῷ διδασκάλῳ ὑμῶν καὶ ὑμῖν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς χαρισάμενος γινῶσιν καὶ φωνὴν αἰνέσεως, ἄδειν καὶ ψάλλειν καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἠχῷ ἑορταζόντων, δώῃ αὐτῷ ἔτη πλεῖστα καὶ ὑγιεινά, ἵνα κατευθύνῃ καὶ ποδηγετῇ τοὺς ἀκούοντας αὐτόν, εἰς ὑμᾶς δὲ τοὺς εὐγνώμονας αὐτοῦ καὶ καλοὺς μαθητὰς χαρίζοιτο ὑγιειάν καὶ φωτισμὸν γνώσεως καὶ εὐλαβείας. Ἐπὶ τούτοις, παρέχομεν ἐκθύμως ὑμῖν τὴν πατριαρχικὴν καὶ Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογίαν. Ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἴησαν μεθ’ ὑμῶν πάντοτε. βα’ Ὀκτωβρίου λ’. Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης».

Τὸ Πατριαρχικὸ αὐτὸ Γράμμα ἀπευθύνθηκε προσωπικά, ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ ἀναφορά, «τῷ ἑλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Ἀχιλλεῖ Γ. Χαλδαιάκη, Λέκτορι τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τέκνῳ τῆς ἡμῶν Μετριοτήτος ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ, χάριν καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ».

Οί ἐπαινούμενοι ἀπ' τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη «καλοὶ καὶ εὐγνώμονες μαθηταί», οἱ ὄντως ποθεινότατοι καὶ ὑπεραγαπητοὶ μου, «οἱ πολυπληθεῖς, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ δωδεκαμελὴς ὄμιλος τῶν ἐταίρων τῆς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα ἀστικῆς μὴ κερδοσκοπικῆς Ἑταιρείας, πρότρυτα συμπηχθείσης μὲ ἰδρυτικὴ βούληση τοῦ ἐξονομασθέντος διδασκάλου ...», μὲ πρωτοστάτη τὸν καὶ Διαχειριστὴ τῆς Ἑταιρείας Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη, ἔκριναν [βλ. ὅ.π., σσ. 19-21] νὰ παραπέμψουν «τὴν γιὰ τὸν δεῦτερο τόμο [τοῦ ἀφιερῶματος τιμῆ πρὸς τὸν διδάσκαλον] ἀντίστοιχῆ ὕλη σὲ ἓνα ἄλλο φιλόδοξο ἐγχείρημα τῆς Ἑταιρείας μας· τὸ φερώνυμο ἐπιστημονικὸ μουσικολογικὸ περιοδικὸ Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα». Ἡ παραπεμφθεῖσα ἐκείνη καὶ δημοσιευομένη τώρα ἐδῶ ὕλη ἀποτελεῖ «ἐκτενὲς συμπόσιο πρωτοτύπων μελετῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων τῶν μαθητῶν τοῦ τιμωμένου διδασκάλου» καὶ μαζὶ τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ ἀφιερῶματος «...τιμῆ πρὸς τὸν διδάσκαλον...»· καὶ τὸ χαίρομαι αὐτὸ τὸ ἀφιέρωμα τώρα, στὰ ἐβδομηνταπεντάχρονα τῆς ἡλικίας μου. Καὶ τούτοις πᾶσι εὐχαριστία καὶ Θεῷ τῷ ἐν Τριάδι χάρις!

Ἰδοὺ ἡ μικρὰ ἀλλὰ καὶ μακρὰ ἱστορία τοῦ μετὰ χειρας πρώτου τεύχους τῆς μουσικολογικῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα.

Τὸ περιοδικό, μὲ τὸν εὐρὺ - οἰκουμενικὸ ὀρίζοντα ποὺ δηλώνει ὁ τίτλος του, διαρθρώθηκε σὲ **τρία μέρη**, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο εἶναι καὶ τὸ ἐκτενεστερο. Ἡ τριμερὴς διάρθρωση ἀπηχεῖ τὸν ἐξ ἀρχῆς σχεδιασμὸ ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ - μουσικολογικοῦ περιοδικοῦ, ἤδη ἀπ' τὸ 1982, μὲ τίτλο τότε *Ψαλτικὴ Τέχνη*. Οἱ ἐταῖροι υἰοθέτησαν αὐτὴν τὴν τριμερῆ διάρθρωση, ὡς «καλὴ λίαν», εὐρεῖα καὶ στέρεη νὰ «φέρει» τὰ παντοῖα καὶ πολυσχιδῆ μουσικολογικὰ ἐνδιαφέροντα. Ὁ Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλία νὰ σχεδιάσει καὶ ὀρίσει τὴ μορφή καὶ τὸ μέγεθος τῶν φύλλων καὶ τοῦ ἐξωφύλλου, τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος τῆς κάθε σελίδας, τὸν χαρακτηρισμὸ τῶν στοιχείων τοῦ κυρίου μέρους τῶν κειμένων καὶ τῶν ὑποσελίδων σημειώσεων καὶ παραπομπῶν καὶ βέβαια καὶ τῶν τίτλων τῶν ἄρθρων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων τους καὶ στὶς κεφαλίδες τῶν κειμένων καὶ στοὺς τρέχοντες τίτλους. Τὸ σχῆμα ἐπιλέχθηκε νὰ εἶναι πλατύ, γιὰ νὰ χωροῦν ἄνετα οἱ ὑποσημειώσεις σὲ δύο στῆλες, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐκολύνεται ἡ διπλῆ ἢ καὶ τριπλῆ κατὰ κάθετη παράθεση προσφορὰ τῶν μουσικῶν κειμένων γιὰ τὶς χρήσιμες ἀντιπαραβολές. Τὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα εἶναι τὰ καθιερωμένα σὲ χρῆση γιὰ σοβαρὰ βιβλία ἀπὸ σοβαροὺς ἐκδότες· δηλαδή, τὰ γνωρίζόμενα ὡς ἀπλᾶ –ἐλληνικὰ καὶ λατινικά, ὀρθια καὶ πλάγια καὶ ἔντονα–, τὰ λεγόμενα πελασγικὰ ἢ τῆς βίβλου, καὶ τὰ μιμούμενα χαράξεις στοιχείων ἐλληνικῶν ἐκδόσεων ἀρχαίων κειμένων τοῦ ἰζ' - ιθ' αἰῶνος. Καὶ ὅλα αὐτὰ καὶ κάποια ἄλλα, κατὰ τὴν τυπογραφικὴ ἐπεξεργασία καὶ ὀρθοθέτηση τῆς τυπογραφίας *Φοινίκη*. Σηματοδοσιεῖρὰ γιὰ τὰ μουσικὰ κείμενα τῆς μέσης πλήρους βυζαντινῆς καὶ τῆς νέας ἀναλυτικῆς σημειογραφίας δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν κωδικοποιημένη παγκοσμίως ὡς ἐλληνικὸ πρότυπο καὶ γνωρίζομενη ὡς *Stathis Series*.

Ὁ Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, ὡς καλὸς καὶ ὄραματιστῆς ἀρχισυντάκτης, ὀνομάτισε προσφυστάτα τὰ τρία μέρη τῆς διάρθρωσης τοῦ περιοδικοῦ: *Α'. Μελετήματα*, *Β'. Βιβλιολογήματα*, *Γ'. Μουσικολογήματα*. Τὸ β' συνθετικὸ –«-λογήματα», ἀπὸ τὸ λόγος βέβαια–

ορίζει τὸ εἰδικὸ βάρος τοῦ κάθε μέρους. Γίνεται «λόγος», σὲ κάθε περίπτωση, γιὰ προβολὴ καὶ ἐπιστημονικὴ διακρίβωση θεμάτων καὶ ὑποθέσεων, μὲ φιλο-λογία καὶ καλο-λογία καὶ ποιητικὴ εὐ-αισθησία ἢ διαίσθηση καὶ διάθεση, ποὺ εὐκολότερα διεισδύει στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων.

Τὰ **Μελετήματα** στεγάζουν τὶς μελέτες καὶ τὶς σπουδὲς γιὰ κύρια θέματα τῆς Μουσικολογίας, τῆς βυζαντινῆς - μεταβυζαντινῆς - καὶ νεώτερης ἑλληνικῆς, βασικά, εἴτε αὐτὲς ἀποτελοῦν ἀνέκδοτες εἰσηγήσεις ἢ ἀνακοινώσεις σὲ συνέδρια εἴτε εἶναι πρωτότυπες συγγραφές, καρπὸς εἰδικῆς ἐνασχόλησης τοῦ ἐρευνητοῦ μουσικολόγου.

Τὰ **Βιβλιολογήματα** θέλουν νὰ ξεδιπλώσουν τὶς σελίδες καὶ τὰ περιεχόμενα ἄρθρα σημαντικῶν συλλογικῶν τόμων, κυρίως, ἀλλὰ καὶ αὐτοτελῶν βιβλίων. Προτεραιότητα δίνεται σὲ τόμους - ἀφιέρωματα σὲ σημαντικὲς προσωπικότητες τῆς Μουσικολογίας, πάλι κατὰ πρῶτο λόγο, καὶ μάλιστα τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος καὶ σὲ γλώσσες ἄλλες ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ, γιὰ νὰ προσφέρεται στὸν τόπο μας ἡ γνώση καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐξωελληνικῆς μουσικολογικῆς ἐρευνας γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ψαλτικὴ Τέχνη, τὴ γνωριζόμενη Βυζαντινὴ. Κι εἶναι καλὸδεχτὴ καὶ ἀγαλλιοφόρα αὐτὴ ἡ προσφορὰ τόσων ἄρθρων κάθε φορὰ, καὶ τόσων ποικίλων καὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων. Αὐτὴ ἡ πολύπτυχη γνώση εἶναι ποὺ προωθεῖ τὸν ἐπιστημονικὸ διάλογο καὶ προάγει τὴ γόνιμη ἀναζήτηση καὶ συνεισφορὰ στὴ διακρίβωση τῆς ἀλήθειας.

Τὰ **Μουσικολογήματα** εἶναι σπουδὲς καὶ ἀκριβολογήματα γιὰ συγκεκριμένο κάθε φορὰ μελοποιήμα, βυζαντινὸ ἢ νεώτερο, μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ ἀνίχνευση τῶν λεπτομερειῶν τοῦ στὴ χειρόγραφη παράδοση, ἔλεγχο ἐσφαλμένης τυχὸν ἀπόδοσής του ἀλλὰ καὶ παράδοσής του, ἀποκατάστασή του ὕστερα ἀπὸ διακρίβωση καὶ τεκμηρίωση καὶ ἔκδοσή του μὲ τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου, «εἰς κοινὸν ὄφελος». Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ κριτικὴ ἔκδοση ἐνὸς μελοποιήματος. Καὶ βέβαια συνεξετάζεται, καὶ πάλι διεξοδικά, ἡ ὕμνο-γραφικὴ παράδοση τοῦ μελοποιήματος καὶ ἡ λειτουργικὴ χρῆση τοῦ διαχρονικά, καθὼς καὶ ἡ τελετουργικὴ τάξη ποὺ διέπει τὴν ψαλμῶδησή του.

Τὸ περιοδικὸ *Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα*, ὡς ἐπιστημονικὸ ὄργανο –instrumentum studiorum– ἐκδιδόμενο στὴν Ἑλλάδα, χρησιμοποιοῦ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, βασικά ἀλλ' ὄχι ἀποκλειστικά, γιὰ τὴ διατύπωση τῶν νοημάτων καὶ τὴν ὅλη πραγμάτευση τῆς ἐρευνας. Τὰ «ὄργανα», τὰ ὁποιαδήποτε μουσικά ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικά, εἶναι πάντοτε πολὺ ἡχηὰ καὶ στὰ «δεξιά» χέρια τῶν ἐμπειρῶν ὀργανοχρηστῶν, καὶ πάλι μουσικῶν ἢ ἐπιστημόνων, ἐνηχοῦν καὶ πληροῦν ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ ὑπέργλωσση ἤχη. Αὐτὴ ἡ ἤχη κανοναρχεῖ καὶ τὸ «λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις», γιὰ τὴ διάδοση τῶν «μεγαλείων» τῆς θαυμαστῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς καὶ εἰδικότερα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Καλὸδεχτες ἄρα καὶ ἀλλό-γλωσσες μελέτες καὶ μουσικολογικὲς συγγραφές ἀπὸ Ἑλληνας μουσικολόγους, ἢ ἀλλο-εθνεῖς καὶ παντοῖογλωσσους ἄλλους, ποὺ καταγίνονται μὲ θέματα «τῆς ἡμετέρας παιδείας» καὶ στὴν προκείμενη περίπτωση θέματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Πολιτισμοῦ. Παρεμφερῶς, ἐπιθυμητὴ θεωρεῖται ἡ περιληψή, κυρίως τῶν *Μελετημάτων*, σὲ μιὰν ἄλλη γλῶσσα ἀπ' τὴν ἀρχικὴ γλῶσσα τῆς συγγραφῆς. Τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἐπιδιώχθηκε στὸ παρὸν πρῶτο τεῦχος, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ, ὅπως προαναφέρθηκε, ὑπεσχημένο ἀφιέρωμα, μὲ συγκεκριμένες προδιαγραφές. Πέρ' ἀπ' τὴ χρῆση αὐτῆς ἢ τῆς ἄλλης γλώσσας καὶ τῆς

έπιθυμητῆς ἀλλόγλωσσης περίληψης καὶ ἄλλα θέματα, σαφῶς δευτερεύοντα, μπορεῖ νὰ ἀνακύψουν καὶ νὰ θεραπευθοῦν ἀνάλογα, καθὼς ἡ ἔγνοια γιὰ βελτίωση πάντοτε κι ἡ αὐροφόρα ἔμπνευση θὰ ὑπαγορεύουν στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ. Καὶ γιὰ τὴν τωρινὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς παρουσίας βίβλου καὶ γιὰ τὸν ὅποιο μελλοντικὸ ἀκόμα ὑψηλότερο ἀναβαθμὸ ἐκδοτικῆς τελειότητας, στοὺς φιλόμους καὶ φιλόκαλους αὐτοὺς ἐπιστήμονες τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ στὸν φιλότεχνο καὶ εὐαίσθητο τυπογράφο πρέπει ἔπαινος καὶ ἀναγνωρίζεται χάρις!

Εἶπα παραπάνω ὅτι ὁ ὀρίζοντας τοῦ περιοδικοῦ εἶναι εὐρύς - οἰκουμενικός, ὅπως τὸ δηλώνει ὁ τίτλος του: *Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα*. Τί εἶναι «τὸ περιήχημα», τελικά, καὶ εἰδικὰ τῆς Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα; Εἶναι τὸ ὀτιδήποτε ἀκουστό: ἀπ' τὸν ἀέναο παφλασμὸ τῆς θάλασσας καὶ τὸν ἀσίγητο θροῦ τοῦ ἀνέμου στὰ βουνὰ καὶ στὰ δέντρα καὶ περὶ-γυρὰ μας καὶ τὰ λαλήματα τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς τὴν ἀνάσα τῆς κάθε λειτουργικῆς ἀναφορᾶς στὸν Θεό, ἢ τοὺς θεοὺς στὴν ἀρχαιότητα· κι ἀπ' τὴν ἀπαγγελτὴ ἐκφορὰ τοῦ ποιητικοῦ λόγου στὰ μαρμαρένια ἀμφιθέατρα μὲ τίς τραγωδίαις καὶ τίς κωμωδίαις κι ἀπ' τίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων μὲ τραγούδια καὶ χοροὺς «πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ», ὡς τὴν ψυχικὴ ἐξύψωση καὶ φωνητικὴ ἀνάταση καὶ ἐξομολόγηση «τῷ Κυρίῳ», «ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς». Περιήχημα εἶναι πολλά· καὶ εἶναι ὅλα: ὁ τόπος ὁ δικός μας κι ὁ χρόνος ὁ διηγενής· καὶ πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν· καὶ «ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται». Αὐτὸ τὸ εὖρος καὶ σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ καὶ πέρ' ἀπ' αὐτὴν δὲν ἔχει τέλος· καὶ γιὰ νὰ τὸ διαβῆς δὲν φτάνει ἡ ζωὴ σου. Μόνο μπορεῖς νὰ ὄνειρεύεσαι καὶ νὰ ὀραματίζεσαι καὶ νὰ καταγράφεις μὲ λογισμὸ καὶ μὲ ὄνειρο πάλι καὶ νὰ μολογᾶς τὰ ὅσα καλὰ προφταίνεις νὰ δῆς καὶ νὰ γευτῆς καὶ νὰ ψηλαφήσεις καὶ νὰ ὀσφρανθῆς καὶ ν' ἀκούσεις, βέβαια· κυρίως αὐτό, ν' ἀκούσεις τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ὑπερήχους ποὺ πληροῦν τὸ μεσοδιάστημα γῆς καὶ οὐρανοῦ καὶ μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι πλημμυρισμένος αὐτὸς ὁ τόπος, ὁ μικρὸς ὁ μεγάλος, ἡ Ἀνατολή. Καὶ νὰ ποιεῖς κι ἐσύ, ὅσο χωρεῖ. Γι' αὐτό, πέρ' ἀπ' τὰ Μελετήματα καὶ Μουσικολογήματα γιὰ τὴν καθ' αὐτὴ μουσικὴ θεωρία καὶ πράξι τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης βασικά, σὲ ὅλα τῆς τὰ παρακολουθήματα –καὶ σημειογραφία καὶ μελοποιία καὶ μορφολογία καὶ ἐξήγηση καὶ ἐρμηνεία καὶ ἔκφραση καὶ γένη καὶ εἶδη ψαλτικά καὶ ἐποχές καὶ πρόσωπα καὶ ἀγίους καὶ ἱεροφάντες τῆς τέχνης–, κι ὅλες οἱ ἄλλες οἱ παράπλευρες πτυχές τῆς μουσικῆς ἀναπνοῆς –ἡ θεολογία καὶ ἡ φιλοσοφία, ἡ φιλολογία καὶ ἡ ποίηση, ἡ ἀγιολογία καὶ ἡ ἑορτολογία, ἡ λειτουργικὴ καὶ ἡ τελετουργικὴ, τὰ μαθηματικά καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ τεχνολογία, ὁ ναὸς καὶ τὸ θέατρο, τὸ τραγούδι καὶ τὸ μοιρολόγι, ὁ ὕμνος καὶ ὁ θρῆνος, ἡ ἀνατολικὴ χαρμολύπη γενικά, ἀλλὰ καὶ τὸ κοίταγμα ἀπ' τὴν ἀνατολὴ ἀνατολικότερα καὶ δυτικά καὶ πρὸς βορρᾶ καὶ νότο γιὰ ἄλλα ἀφουγκράσματα– πρέπει νὰ εἶναι θέματα ἔρευνας καὶ ἐξέτασης. Καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ τὸ περιοδικὸ *Ἀνατολῆς τὸ Περιήχημα* θὰ ἔχει ἀνοιχτὲς τίς σελίδες του. Δεῦτε, λοιπόν, πάντες!

Καὶ ἄμποτε –τὸ κανοναρχῶ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀκόμα– ὅλες αὐτὲς οἱ πτυχές τῆς μουσικῆς ποὺ ὀνοματίστηκαν ἐδῶ καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀκραιφνῆ Ἑλληνικὸ Μουσικὸ Πολιτισμὸ, μὲ αὐτόνομες, κατὰ καιροὺς, ἑλληνικὲς ἀλφαβητικὲς σημειογραφίες, ἀλλὰ καὶ ἄλλες ἀκόμα, οἱ ἀνατολικότερες καὶ οἱ δυτικότερες μουσικὲς δημιουργίες τῶν Ἑλλήνων τῶν νεωτέ-

ρων κυρίως χρόνων στην Ελλάδα ή έξω από αυτήν –στά πέρατα της οικουμένης– και που όλες συναποτελούν το Περιήχημα της Ανατολής, άμποτε να συνυφανθούν σε ένα άρραφο και άραγγη χιτώνα μουσικής έκφρασης και συστεγασθούν σε ένα έναϊο ακαδημαϊκό οργανισμό, Τμήμα πανεπιστημιακό ή αυτόνομη Ακαδημία, με τον γνωριστικό τίτλο *Έλληνική Μουσική στή διαχρονικότητά της: άρχαία -βυζαντινή- νέα*. Και άμποτε ή σημειογραφία της Ψαλτικής Τέχνης, ως έλληνική μουσική άλφαβήτα, άπότοκη της έλληνικής γραμματικής άλφαβήτας στά μέσα του 1' αιώνα (χφ. Μ. Λάυρας Γ 67, φ. 159α), και ως μία πτυχή, κύρια και καιρία κι αυτή, του Έλληνικού Πολιτισμού, να διδάσκεται στή βασική και μέση εκπαίδευση, όσον άφορᾷ στήν ιστορία της και στή σοφή λειτουργία τών σημαδιών της και τών άλλων βασικών στοιχείων του έλληνικού θεωρητικού μουσικού συστήματος.

Η σημειογραφία της Ψαλτικής Τέχνης, μετά από μακρά περίοδο φυσιολογικής εξέλιξης της, μεταρρυθμίστηκε δραστικά και κανονίστηκε κατά νέα μέθοδο λειτουργίας τών σημαδιών της, όπως καλά γνωρίζουμε όλοι, στον περίβολο του Οικουμενικού Πατριαρχείου το σωτήριο έτος 1814, άπ' τους τρεις διδασκάλους Χρύσανθο, Γρηγόριο και Χουρμούζιο. Τόν Ιανουάριο, λίγο πριν άπ' τις 21, «κατ' αυτάς...», του 1815, «ήνοιχθη έν κοινόν σχολείον είς τό Σιναϊτικόν Μετόχιον ...», δηλαδή πρωτολειτούργησε ή Δ' Πατριαρχική Μουσική Σχολή, εκεί στον Βαλατᾶ του Κερατίου κόλπου της Κωνσταντινούπολης, «και παραδίδει νέαν μέθοδον έπιστημονικής μουσικής, με κανόνες και γραμματικήν» [βλ. ό.π., σ. 696]. Η μεταρρύθμιση αυτή λέγεται, και πράγματι είναι, «εύεργεσία του έθνους»· διέσωσε και καθιέρωσε, με εύλογία της Πατριαρχικής Συνόδου –«πρός ταῦτα Συνελεύσεως γενικής άπαξ και δίς άποδοθείσης...» [βλ. Γρ. Θ. Στάθη, «Διακήρυξις», ΜΟΥ.Σ.Α. 1 (Αθήνα 1995), σσ. 27-28]–, τό έλληνικό σύστημα γραφής της μουσικής και άπέτρεψε άποφασιστικά την έπιχειρούμενη τότε προσπάθεια έπιβολής του εύρωπαϊκού πενταγράμμου στήν Έλληνική Ψαλτική Τέχνη και γενικά στήν έλληνική μουσική έκφραση! Αυτόνη την «έθνική εύεργεσία» και τον «θρίαμβο» της αναλυτικής σημειογραφίας, έπί τῆ 200στῆ έπετείῳ, άγει ή Ανατολική Όρθόδοξη Έκκλησία και έορτάζει ό χορός τών μουσικολόγων και ψαλτῶν τό τρέχον σωτήριο έτος 2014 και τό έρχόμενο 2015.

Η έκδοση του παρόντος πρώτου τεύχους του περιοδικού Ανατολής τό Περιήχημα, που κατά εύτυχῆ συγκυρία συμπίπτει με την ιστορική αυτήν έπέτειο, **ανατίθεται στήν Αγία και Μεγάλη του Χριστού Έκκλησία, κιβωτό και φύλακα τών παραδόσεων, και στήν άγήρω μνήμη τών τριών διδασκάλων της Νέας Μεθόδου αναλυτικής σημειογραφίας και τών συνεργῶν τότε, «της τε χορείας τών περιφανεστάτων προύχόντων και πάντων τών έν τῆ Βασιλευούση φιλομούσων και φιλοκάλων», προφρόνως πάνυ!**

Πλατανιά-Γερακάρι Ίωαννίνων

20^η Ιουλίου 2014

μνήμη του ζηλωτού προφήτου Ηλιού του θεσβίτου

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Θ. ΣΤΑΘΗΣ

Όμότιμος Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνῶν